

Daniel Siemiński

Żyrardów 1945–1953

**Życie polityczne,
społeczne i gospodarcze**

Recenzje:

prof. zw. dr hab. Janusz Odziemkowski (Instytut Nauk Historycznych UKSW)
dr hab. Zbigniew Tucholski, prof. PAN (Instytut Historii Nauki PAN)

Redakcja:

Aneta Wieczorek

Opieka redakcyjna:

Magdalena Wasąg

Projekt okładki:

Wojciech Miatkowski

Skład:

Tomasz Kuc

Na okładce zostały zamieszczone zdjęcia pochodzące ze zbiorów Autora oraz z archiwum Wydawnictwa.

Książki wydawane przez **Księży Młyn Dom Wydawniczy** mają na celu ukazanie piękna, tradycji oraz historii miast i regionów naszego kraju. Poprzez nasze publikacje pragniemy utrwalać i rozbudzać zamilowanie mieszkańców swymi „małymi ojczyznami”.

Księży Młyn Dom Wydawniczy – czołowy wydawca książek regionalnych i komunikacyjnych zaprasza do współpracy Autorów mających pomysły na książki związane z **miastami, regionami** oraz **tematami komunikacyjno-transportowymi**. Prosimy także o kontakt osoby posiadające zdjęcia, jak i różnego rodzaju pamiątki nawiązujące do interesujących nas tematów.

Książki dla ludzi ciekawych

© Copyright by Daniel Siemiński, Łódź 2019

Drogi Czytelniku,

książka, którą trzymasz w dłoni, jest efektem pracy m.in. autora, zespołu redakcyjnego, grafików i wydawcy. Prosimy, abyś uszanował ich pracę.

Nie kopiuj większych fragmentów, nie publikuj ich w internecie.

Cytując fragmenty, nie zmieniaj ich treści i podawaj źródło ich pochodzenia.

Dziękujemy.

ISBN 978-83-7729-473-4

KSIĘŻY MŁYN Dom Wydawniczy Michał Koliński

90-345 Łódź, ul. Księży Młyn 14

tel./faks 42 632 78 61, 42 630 71 17, 602 34 98 02

infolinia: 604 600 800 (codziennie 8–22, także SMS), gg 414 79 54

www.km.com.pl; e-mail: biuro@km.com.pl

Łódź 2019. Wydanie 1

Spis treści

Wykaz skrótów	7
Wstęp	9
Żyrardów i jego mieszkańcy po II wojnie światowej	15
Zajęcie Żyrardowa przez Armię Czerwoną	17
Kształtowanie się władzy ludowej w Żyrardowie	18
Działalność administracji samorządowej	26
Działalność i funkcjonowanie legalnych partii w Żyrardowie	29
Miejski Komitet Polskiej Partii Socjalistycznej	31
Komitet Miejski Polskiej Patrii Robotniczej	40
Współpraca i konflikty między PPS i PPR w Żyrardowie	47
Polska Zjednoczona Partia Robotnicza	52
Polskie Stronnictwo Ludowe	61
Konspiracyjne organizacje niepodległościowe działające	
w Żyrardowie w latach 1945–1953	63
Samodzielny Batalion Szkolny Ruchu Oporu Armii Krajowej	65
Ruch Oporu Armii Krajowej Bataliony Szkolne	67
Młodzież Wielkiej Polski	69
Okręgowa Komenda Armii Krajowej Orzeł Biały	70
Wolność i Niezawisłość	71
Grupa młodzieżowa na bazie organizacji Młoda Polska	74
Wybrane zagadnienia z życia społeczno-gospodarczego Żyrardowa ...	75
Żyrardów w liczbach i warunki życia w mieście	77
Wybrane zagadnienia z działalności Miejskiej Rady Narodowej	
w Żyrardowie i jej prezydium	80
Budżety miasta i ich wpływ na życie mieszkańców	83
Działalność Milicji Obywatelskiej w Żyrardowie	84
Strajki w fabryce	86
Zakończenie	91
Aneks	95
Rezolucja Plenum PPR w Żyrardowie z 23 czerwca 1945 roku	97
Rezolucja potępiająca PSL ogłoszona 1 marca 1946 roku przez	
Wacława Hyrę	97

Wykaz członków Samodzielnego Batalionu Szkolnego Ruchu Oporu Armii Krajowej	98
Wykaz członków Ruchu Oporu Armii Krajowej Batalionów Szkolnych ...	100
Wykaz członków organizacji Młodzieży Wielkiej Polski w ramach Narodowych Sił Zbrojnych	101
Wykaz członków Okręgu Komendy Armii Krajowej Orzeł Biały	102
Wykaz członków warszawskiego okręgu WiN	102
Wykaz członków grupy młodzieżowej na bazie organizacji Młoda Polska	103
Ceny podstawowych artykułów spożywczych w Żyrardowie w 1953 roku	104
Bibliografia	105
Spis tabel	111
Fotografie	113

Wykaz skrótów

AGŻW	Akta Gminy Żyrardów-Wiskitki
AK	Armia Krajowa
AL	Armia Ludowa
AMŻ	Akta Miasta Żyrardowa
APGM	Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Grodzisku Mazowieckim
APM	Archiwum Państwowe w Warszawie Wieloosobowe Stanowisko ds. Działalności Archiwalnej w Milanówku
BCh	Bataliony Chłopskie
CKW	Centralny Komitet Wykonawczy
GUS	Główny Urząd Statystyczny
KM PPR w Żyrardowie	Komitet Miejski Polskiej Partii Robotniczej w Żyrardowie
KM PZPR w Żyrardowie	Komitet Miejski Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Żyrardowie
MK PPS w Żyrardowie	Miejski Komitet PPS w Żyrardowie
MO	Milicja Obywatelska
MRN	Miejska Rada Narodowa
MUBP	Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
NSZ	Narodowe Siły Zbrojne
OM TUR	Organizacja Młodzieży Towarzystwa Uniwersytetu Robotniczego
ORMO	Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej
PAL	Polska Armia Ludowa
PMRNŻ	Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Żyrardowie
PMS	Państwowy Monopol Spirytusowy
POP	podstawowa organizacja partyjna
PPR	Polska Partia Robotnicza
PPS	Polska Partia Socjalistyczna
PPS-WRN	Polska Partia Socjalistyczna-Wolność, Równość, Niepodległość
PSL	Polskie Stronnictwo Ludowe

PUBP	Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
PZPR	Polska Zjednoczona Partia Robotnicza
SD	Stronnictwo Demokratyczne
TAŻŻ	Towarzystwo Akcyjne Zakładów Żyrardowskich
TPPR	Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej
UBP	Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
WiN	Wolność i Niezawisłość
WUBP	Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego
ZMP	Związek Młodzieży Polskiej
ZWM	Związek Walki Młodych
ZZK	Związek Zawodowy Kolejarzy

Wstęp

Celem monografii jest przedstawienie kwestii politycznych i społecznych oraz zagadnień gospodarczych Żyrardowa w latach 1945–1953, czyli w okresie od zakończenia działań wojennych po ugruntowanie się w Polsce systemu komunistycznego. Do tej pory bowiem historycy nie przejawiali dużego zainteresowania dziejami tego miasta w XX wieku. Pierwsze próby badania historii Żyrardowa po 1945 roku podjął autor w artykule opublikowanym w „Żyrardowskim Roczniku Muzealnym” pt. *Wybrane zagadnienia życia społeczno-gospodarczego Żyrardowa w latach 1945–1953*. Artykuł w tej książce został znacznie rozbudowany.

Dlaczego taki przedział czasowy? Wyznaczają go dwa istotne wydarzenia: koniec II wojny światowej, po której w Polsce, a tym samym w Żyrardowie, nastąpiła nowa rzeczywistość, oraz zakończenie w 1953 roku działalności ostatniej konspiracyjnej organizacji niepodległościowej w mieście – grupy młodzieżowej na bazie organizacji o nazwie Młoda Polska. Taka cezura czasowa usprawiedliwia też w gruncie rzeczy polityczny aspekt książki. Dla wątków gospodarczych przełomowy jest 1952 rok, kiedy doszło do powstania Żyrardowskich Zakładów Przemysłu Lniarskiego, Żyrardowskich Zakładów Przemysłu Bawełnianego oraz Żyrardowskich Zakładów Roszarniczych. (W książce autor upraszcza terminologię związaną z fabryką i używa określenia „Zakłady Żyrardowskie”). Historii Żyrardowa jako ośrodka przemysłowo-robotniczego nie można rozpatrywać jednotorowo: aby uzyskać pełen obraz zjawisk zachodzących w mieście, trzeba uwzględnić zagadnienia związane z fabryką, pracującymi w niej robotnikami i miastem. Dlatego w książce pewne kwestie się przenikają lub uzupełniają.

Należy dodać, że ze względu na bogactwo i oryginalność wiele tematów poruszanych w książce mogłoby stanowić oddzielne prace naukowe. Jednak autor przede wszystkim chciał wykorzystać liczne źródła archiwalne, aby rozpocząć w sposób naukowy badanie historii Żyrardowa po 1945 roku. Książka więc w dużej mierze ma być przyczynkiem do dalszych badań nad tym miastem. Autor zastosował metodę analityczno-syntetyczną, polegającą na interpretacji i analizie dostępnych źródeł i wyciąganiu z nich wniosków.

Niniejsza publikacja powstała na podstawie kwerendy źródeł archiwalnych przechowywanych w dwóch oddziałach Państwowego Archiwum w Warszawie: w Grodzisku Mazowieckim i Milanówku, oraz w archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie. Grodziskie materiały pochodzą z zespołów: Akta Gminy Żyrardów-Wiskitki, Akta Miasta Żyrardowa, Prezydium Miejskiej Rady Narodowej w Żyrardowie oraz w najmniejszym stopniu Towarzystwa Akcyjnego

Zakładów Żyrardowskich. Są to przede wszystkim protokoły z posiedzeń i dokumenty budżetowe. Z milanowskiego oddziału pochodzą materiały dotyczące działalności partyjnej i są one umieszczone w zespołach: Miejskiego Komitetu Polskiej Partii Socjalistycznej, Komitetu Miejskiego Polskiej Partii Robotniczej, Komitetu Miejskiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej w Żyrardowie oraz zbiorach Warszawskiego Komitetu Wojewódzkiego Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej. Zebrane dokumenty to nie tylko liczne protokoły, lecz także sprawozdania, oceny i różnego rodzaju formularze dotyczące funkcjonowania tych partii na terenie Żyrardowa. Z archiwum Instytutu Pamięci Narodowej pochodzą wszystkie dokumenty dotyczące konspiracji po 1945 roku. Obejmują one przede wszystkim materiały operacyjne Milicji Obywatelskiej i Urzędu Bezpieczeństwa Publicznego.

Literatura przedmiotu nie jest bogato reprezentowana w książce, niemniej z ważniejszych warto wymienić dwie prace: monografię *Żyrardów 1829–1945* pod redakcją Ireny Pietrzak-Pawłowskiej oraz posłowie do książki Krzysztofa Zwolińskiego *Zakłady Żyrardowskie w latach 1885–1915*. Autor korzystał również z archiwalnych artykułów publicysty i lokalnego historyka Macieja Twardowskiego (1935–1982), opublikowanych w „Życiu Żyrardowa”, oraz artykułów Pawła Hulki-Laskowskiego (1881–1946), zamieszczonych w „Biuletynie Historycznym”.

W pierwszym rozdziale autor opierał się na artykułach zamieszczonych w „Roczniku Mazowieckim” i „Roczniku Żyrardowskim”, które przybliżyły początkową działalność władzy ludowej. Skorygował przy tym dane z artykułu Krzysztofa Zwolińskiego *Pierwsze lata władzy ludowej w Żyrardowie* z 1976 roku w odniesieniu do składu ilościowego Polskiej Partii Socjalistycznej i Polskiej Partii Robotniczej na terenie Żyrardowa. W drugim rozdziale kwestie dotyczące poszczególnych partii w Żyrardowie zostały opracowane głównie na podstawie materiałów źródłowych, nieliczne publikacje natomiast zobrazowały pewne zjawiska w skali kraju lub wzbogaciły dane o te niezawarte w źródłach archiwalnych. Trzeci rozdział dotyczący konspiracyjnych organizacji niepodległościowych działających w Żyrardowie powstał wyłącznie na podstawie źródeł IPN. W rozdziale czwartym w kwestiach Miejskiej Rady Narodowej pomocne były publikacje: *PZPR-owska koncepcja Rad Narodowych w latach 1948–1980* Jerzego Kucińskiego oraz *Rady Narodowe w PRL* Adama Wendla i Zygmunta Zella. O strajku w Żyrardowie pisała Małgorzata Fidelis w książce *Kobiety, komunizm i industrializacja w powojennej Polsce* oraz w artykule *Przodownice pracy i buntowniczk: strajki kobiet w Żyrardowie (1945–1951)*, zamieszczonym w publikacji *Płeć buntu*, wydanej przez Instytut Pamięci Narodowej.

Książka składa się ze wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia, aneksu, bibliografii oraz ze spisu tabel i wkładki ze zdjęciami. W pierwszym rozdziale omówiono ogólną sytuację w mieście po wkroczeniu do niego Armii Czerwonej oraz funkcjonowanie administracji samorządowej w tamtym okresie. Drugi stanowi

analizę działalności legalnych partii: Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS), Polskiej Partii Robotniczej (PPR), Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (PZPR) i Polskiego Stronnictwa Ludowego (PSL) do 1948 roku. W rozdziale tym również omówiono niełatwą współpracę PPS z PPR. Robotnicze partie przeanalizowano ze względu na wewnętrzną strukturę, skład i niektóre formy ich działalności. W trzecim rozdziale naświetlono zagadnienie sześciu konspiracyjnych organizacji niepodległościowych działających w Żyrardowie: Samodzielnego Batalionu Szkolnego Ruchu Oporu Armii Krajowej, Ruchu Oporu Armii Krajowej Bataliony Szkolne, Młodzieży Wielkiej Polski, Okręgowej Komendy Armii Krajowej Orzeł Biały, Wolności i Niezawisłości oraz grupy młodzieżowej na bazie organizacji Młoda Polska. Dodatkowo w aneksie znajdują się wykazy członków tych organizacji. W czwartym rozdziale omówiono wybrane kwestie społeczno-gospodarcze, przedstawiono między innymi ogólną charakterystykę miasta na podstawie danych Urzędu Stanu Cywilnego oraz warunki komunalne i sanitarne w mieście. Opisano również działalność Miejskiej Rady Narodowej w Żyrardowie – oprócz informacji dotyczących jej funkcjonowania przedstawiono problemy, z którymi Rada musiała sobie poradzić: alkoholizm, analfabetyzm i fatalny stan wodociągów miejskich. Dopełnieniem obrazu społecznego Żyrardowa są: analiza finansowa miasta, działalność Milicji Obywatelskiej oraz dwa strajki z 1947 i 1951 roku.

W książce nie omówiono szczegółowo oświaty i kultury w mieście ani nie przedstawiono analizy produkcyjnej Zakładów Żyrardowskich. Zagadnienia te wymagały pogłębionej kwerendy, a ponieważ nie były konieczne do realizacji tematu, zostały częściowo pominięte. Niemniej w tekście przewijają się ich elementy, jak na przykład szkoły partyjne i zatrudnienie w Zakładach Żyrardowskich.

Autor pragnie podziękować wszystkim osobom zaangażowanym w powstanie niniejszej książki. Szczególne podziękowania należą się prof. Wiesławowi Janowi Wysockiemu, który jest niestrudzonym promotorem prac, najpierw masterskiej, a obecnie doktorskiej autora. Dodatkowo podziękowania należą się: panu Januszowi Matusiakowi, który jest wielkim orędownikiem badań nad historią Żyrardowa, a tym samym mentorem autora; pani Barbarze Rzeczyckiej, która od wielu lat wspiera zaangażowanie autora w badaniu historii Żyrardowa; panu Piotrowi Siwierskiemu ze Światowego Związku Żołnierzy Armii Krajowej Środowisko „Żaba” w Żyrardowie za udostępnienie fotografii umieszczonych w książce; Łukaszowi Jankowskiemu, który motywował autora do napisania niniejszej monografii. Za okazaną życzliwość autor składa podziękowania pracownikom archiwów, których zbiory wykorzystał w tej pracy.

Żyrardów i jego mieszkańcy po II wojnie światowej

Zajęcie Żyrardowa przez Armię Czerwoną

W czerwcu 1944 roku niemieckie władze wojskowe zaczęły wywozić na tereny III Rzeszy maszyny i mienie należące do Zakładów Żyrardowskich. Zawczasu przygotowano magazyny, które miały przyspieszyć rabowanie fabryki. Miasto miało stać się punktem oporu wobec ofensywy rosyjskiej, w związku z tym Niemcy budowali w nim również bunkry oraz rozpoczęli fortyfikowanie budynków i przygotowania do obrony¹. Okupanci planowali po całkowitym wywiezieniu maszyn zburzyć fabrykę. Aby zrealizować ten cel, zgromadzili w mieście materiały wybuchowe i podłożyli je pod budynki fabryczne². Swoich planów jednak nie zdążyli zrealizować, ponieważ do miasta zbliżała się Armia Czerwona. Niemcom udało się wysadzić jedynie magazyny amunicji w pobliskim lesie międzyborowskim³. Paweł Hulka Laskowski przytacza słowa niemieckiego dyrektora generalnego Zakładów Żyrardowskich, który w momencie opuszczenia miasta powiedział: „Dziękuję Bogu, że nie będę musiał patrzeć na wysadzenie w powietrze tej fabryki”⁴. Ostatecznie, do 16 stycznia 1945 roku ze względu na trudności transportowe z powodu bliskości frontu niemieckim okupantom udało się zrabować mienie Zakładów Żyrardowskich na sumę 23 733 788,63 zł⁵. Stopień zniszczenia fabryki według ówczesnych cen wynosił 50%⁶.

Armia Czerwona ofensywę zimową na Mazowszu rozpoczęła 14 stycznia 1945 roku⁷. Natomiast od 15 stycznia zaczęły się działania zbrojne w południowo-zachodnich rejonach Mazowsza. Główne uderzenie przeprowadziły dwie armie pancerne dowodzone przez gen. płka Michaiła Katukowa (1. Gwardyjska Armia Pancerna) i gen. płka wojsk panc. Siemiona Bogdanowa (2. Gwardyjska Armia Pancerna)⁸. Do Żyrardowa około godziny 10 rano 16 stycznia 1945 roku wkroczyła 47. Brygada Pancerna płka Kopyłowa. Było to istotne,

1 M. Twardowski, *Wyzwolenie ofensywa*, „Życie Żyrardowa” 06.05.1967, nr 18, s. 14.

2 K. Zwoliński, *Zakłady Żyrardowskie 1885–1915*, Warszawa 1979, s. 410.

3 M. Twardowski, *Bój o Żyrardów*, „Życie Żyrardowa” 13.05.1967, nr 19, s. 14.

4 P. Hulka-Laskowski, *Powrót człowieka*, „Biuletyn Historyczny”, Żyrardów 1961, s. 56.

5 Archiwum Państwowe w Warszawie Oddział w Grodzisku Mazowieckim (dalej: APM), Towarzystwo Akcyjne Zakładów Żyrardowskich (dalej: TAZŻ), sygn. 438, Notatka do historii Zakładów Żyrardowskich w latach 1939–1945, s. 1.

6 B. Dymek, *Pierwsze lata władzy ludowej na Mazowszu, Kurpiach i Podlasiu 1944–1948*, Warszawa 1978, s. 89.

7 K. Sobczak, *Wyzwolenie Mazowsza przez Armię Radziecką i Ludowe Wojsko Polskie w latach 1944–1945*, „Rocznik Mazowiecki”, R. 1: 1967, s. 97.

8 Tamże, s. 98.

gdyż Sowieci chcieli odciąć Niemców od stolicy poprzez zajęcie szlaków komunikacyjnych oraz stworzenie pierścienia wokół Warszawy⁹. Żyrardów został zajęty w wyniku manewru oskrzydającego – czołgi sowieckie wjechały do miasta z trzech stron¹⁰.

Kiedy zakończyły się walki z Niemcami, ujawniła się żyrardowska konspiracyjna Miejska Rada Narodowa¹¹. Powstała ona jeszcze w lipcu 1944 roku przy wsparciu Polskiej Partii Robotniczej (PPR). Jej przewodniczącym wtedy został Tadeusz Rajner, a w jej skład weszli przedstawiciele PPR, Armii Krajowej (AK) oraz osoby bezpartyjne¹². Co ciekawe, zachowane do dziś pismo dotyczące powołania rady kończy się stwierdzeniem: „Niech żyje AL, BCh i AK”¹³. O prawdziwych intencjach przyszłych władz w mieście i kraju świadczyć może skreślenie w piśmie skrótu AK. Można to traktować jako zapowiedź walki z tą organizacją, a przede wszystkim jako początek umniejszania jej roli.

W styczniu 1945 roku na posiedzeniu PPR członkowie konspiracyjnej rady spotkali się z rosyjskim spadochroniarzem, który przedstawił plany ofensywy. Dzięki temu członkowie PPR, znając plany Armii Czerwonej, unikali angażowania się w działalność konspiracyjną przeciwko Niemcom¹⁴. A ostatecznie 18 stycznia 1945 roku już niekonspiracyjna Miejska Rada Narodowa (MRN) przejęła władzę w mieście¹⁵. Po opuszczeniu Żyrardowa przez Niemców w celu ochrony mieszkańców i mienia fabryki utworzono Komendę Miasta składającą się z 4 przedstawicieli AK oraz 14 reprezentantów Polskiej Armii Ludowej (PAL).

Kształtowanie się władzy ludowej w Żyrardowie

Przez pierwsze godziny od wkroczenia Sowietów do Żyrardowa panował ogólny chaos¹⁶. Sowieccy żołnierze prowadzili pościg za niemieckimi oddziałami. Jednak już mniej więcej po dwóch godzinach od opuszczenia Żyrardowa przez Niemców zaczęła się organizować władza ludowa w mieście. Według informacji AK wśród działaczy konspiracyjnych na Mazowszu komuniści stanowili wyłącznie 5%, mimo to Żyrardów jako miasto przemysłowe z najbliższymi okolicami stanowił ważny ośrodek oddziaływania komunistów¹⁷. Jeszcze w maju 1944 roku w żyrardowskiej fabryce utworzono komitet fabryczny, który skupiał się na

9 Tamże, s. 99.

10 M. Twardowski, *Ogólniak*, „Biuletyn Historyczny”, Żyrardów 1961, s. 60.

11 J. Kazimierski, *Powstanie i działalność rad narodowych, władz administracyjnych i samorządowych w woj. warszawskim w latach 1944–1949*, „Rocznik Mazowiecki”, R. 1: 1967, s. 109.

12 J. Czarnecka, B. Dymek, *Konspiracyjne rady narodowe na Mazowszu w okresie od stycznia 1944 do stycznia 1945 r.*, „Rocznik Mazowiecki”, R. 3: 1970, s. 367.

13 Tamże, s. 413.

14 M. Twardowski, *Ogólniak...*, s. 59.

15 W. Ważniowski, *Walka z okupantem hitlerowskim (1939–1945), Żyrardów 1829–1945*, pod red. I. Pietrzak-Pawłowskiej, Warszawa 1980, s. 334.

16 M. Twardowski, *Ogólniak...*, s. 61.

17 K. Przybysz, *Konspiracyjny ruch ludowy na Mazowszu 1939–1945*, Warszawa 1977, s. 226.

działalności propagandowej¹⁸. Był to też czas powstawania licznych związków zawodowych, których głównym zadaniem było propagowanie komunizmu¹⁹. Zważywszy, że komuniści nie mieli doświadczonej kadry administracyjnej, w nowej powojennej rzeczywistości wszystkie osoby zaangażowane w działalność komunistyczną były bardzo potrzebne.

Już 16 stycznia 1945 roku po obradach Komitetu Dzielnicowego PPR (przewodniczący Marcin Rajner)²⁰ powołano w Żyrardowie Komendę Miejską Milicji Obywatelskiej, a jej pierwszym komendantem został Franciszek Kazimierski²¹. W skład milicji weszli przedstawiciele Armii Ludowej (AL), AK, PAL i Związku Walki Młodych (ZWM) w liczbie około 480 osób²². Dodatkowo powołano Miejski Urząd Bezpieczeństwa Publicznego, na którego czele od 1 maja do 8 grudnia 1945 roku stał ściśle powiązany z PPR Leonard Zaremba²³. Utworzono także Powiatowy Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (PUBP), od 16 lutego do 3 lipca 1945 roku kierował nim Czesław Skowronek²⁴.

Po wkroczeniu do miasta Sowietów mieszkańcy zaczęli rozkradać z fabryki to, czego nie zdołali zabrać Niemcy. Robiono to pod hasłem „rabuj zrabowane”²⁵. Ten proceder należało powstrzymać, gdyż mógł przeszkodzić w pracy fabryki, która była jedynym źródłem utrzymania dla wielu rodzin z okolicy. A ponieważ PPR dość sprawnie budowała organy porządku i represji, we wrześniu 1945 roku utworzono Wojewódzką Komendę MO w Otwocku oraz Wojewódzki Urząd Bezpieczeństwa Publicznego (WUBP) w Aninie²⁶. Należy dodać, że większość instytucji późniejszego aparatu represji działała w konspiracji i powstała jeszcze przed 1945 rokiem. I tak na przykład pierwszym kierownikiem WUBP w Warszawie od 1 do 24 listopada 1944 roku był Sergiusz Kwiatkowski²⁷. Natomiast po 1945 roku na to stanowisko mianowano Mieczysława Broniatowskiego, przedwojennego komunistę żydowskiego pochodzenia²⁸. Pierwszym komendantem wojewódzkim MO w Warszawie został Grzegorz Korczyński. On również był przedwojennym komunistą²⁹ i miał wykształcenie jedynie na poziomie elementarnym³⁰. Niemniej nie przeszkodziło mu to awansować na przedstawiciela

18 B. Syzdek, *Początki kształtowania się władzy ludowej w woj. warszawskim*, „Rocznik Mazowiecki”, R. 1: 1967, s. 53–54.

19 J. Czarnecka, B. Dymek, *Konspiracyjne rady narodowe...*, s. 376.

20 B. Dymek, *Pierwsze lata władzy...*, s. 100–101.

21 K. Zwoliński, *Pierwsze lata władzy ludowej w Żyrardowie*, „Rocznik Mazowiecki”, R. 6: 1976, s. 64.

22 M. Twardowski, *Ogólniak...*, s. 63.

23 Archiwum Państwowe w Warszawie Wieloosobowe Stanowisko ds. Działalności Archiwalnej w Miłanówku (dalej: APM), Komitet Miejski Polskiej Partii Robotniczej w Żyrardowie (dalej: KM PPR w Żyrardowie), sygn. 26, Sprawozdania, instrukcje WKW, opinie, s. 2.

24 *Aparat bezpieczeństwa w Polsce. Kadra kierownicza*, pod red. K. Szwagrzyka, t. 1, Warszawa 2005, s. 455.

25 M. Twardowski, *Ogólniak...*, s. 62.

26 B. Syzdek, *Początki kształtowania się władzy...*, s. 55.

27 *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 426.

28 Tamże, s. 426.

29 Tamże, s. 60.

30 Tamże, s. 72.

ministra bezpieczeństwa publicznego ds. organizacyjnych w 1946 roku, na wicepremiera Obrony Narodowej w 1965 roku i ostatecznie w 1971 ambasadora w Algierii³¹. Jego karierze nie zaszkodziło nawet aresztowanie 21 maja 1950 roku w związku z oskarżeniami Władysława Gomułki o „odchylenie prawicowo-nacjonalistyczne” oraz za zbrodnię na Żydach³².

18 stycznia 1945 roku odbyło się pierwsze zebranie MRN, przewodniczył mu przedstawiciel Związku Nauczycielstwa, Bolesław Lubasiński³³, który później został przewodniczącym prezydium rady (tab. 1)³⁴. W tym dniu MRN uchwaliła rezolucję, w której dziękowała Związkowi Radzieckiemu za walkę z Niemcami³⁵. Lubasiński przewodniczącym był tylko przez 13 dni, gdyż 1 lutego MRN wybrała na przewodniczącego Franciszka Biedrzyckiego, natomiast Lubasiński został prezydentem Żyrardowa³⁶.

Skład MRN w okresie kształtowania się władzy ludowej w Żyrardowie zmieniał się bardzo często. Zazwyczaj głównym powodem tego był awans poszczególnych członków MRN na stanowiska, których nie mogli łączyć z zasiadaniem w MRN. Na przykład część osób wymienionych w tabeli 1 później piastowała wysokie urzędy w hierarchii Zakładów Żyrardowskich. Podobnie duża była rotacja na stanowiskach, na przykład Bolesław Lubasiński, prezydent Żyrardowa od 1 lutego 1945 roku, złożył rezygnację z tej funkcji w listopadzie następnego roku³⁷. Zastąpił go Stanisław Kępista. Co ciekawe, nie była to osoba z MRN, a nawet nie z Żyrardowa³⁸.

Niewątpliwie największym problemem, przed którym zostały postawione władze Żyrardowa, było jak najszybsze uruchomienie fabryki. Już 19 stycznia 1945 roku do miasta przybył pełnomocnik Rządu Tymczasowego. Miał za zadanie przejmowanie obiektów przemysłowych pod zarząd państwowy³⁹. Było to istotne z punktu widzenia propagandowego, gdyż nowym władzom zależało na budowaniu wśród społeczeństwa swojego dobrego wizerunku. Poza tym należało dać zatrudnienie robotnikom po wojnie, by mogli skupić się na pracy, a nie na zmianach w państwie. Ponowne uruchomienie produkcji udało się przy dużym udziale pracowników zakładów niespełna dwa miesiące po opuszczeniu miasta przez Niemców⁴⁰. Jej pierwszym powojennym dyrektorem został inżynier Edmund Dębski⁴¹, zaś do rady

31 P. Gontarczyk, *Grzegorz Korczyński (1915–1971), generał, wiceminister Bezpieczeństwa Publicznego i obrony narodowej*, „Aparat Represji w Polsce Ludowej 1944–1989”, R. 1/3: 2006, s. 362–365.

32 *Aparat bezpieczeństwa w Polsce...*, s. 23–24.

33 W wielu dokumentach można spotkać się z zapisem nazwiska Lubański.

34 K. Zwoliński, *Pierwsze lata władzy ludowej...*, s. 65.

35 B. Dymek, *Pierwsze lata władzy...*, s. 101.

36 K. Zwoliński, *Pierwsze lata władzy ludowej...*, s. 66–67.

37 Bolesław Lubasiński w swoim życiorysie pisze, że funkcję prezydenta Żyrardowa objął 15 marca 1945 r. Nie wspomina jednak, czemu zrezygnował z tej posady. Od 1 września 1947 r. zaczął pracę w Gimnazjum Elektrycznym w Żyrardowie.

38 K. Zwoliński, *Pierwsze lata władzy ludowej...*, s. 67.

39 M. Twardowski, *Nic prócz odwagi*, „Życie Żyrardowa” 17.06.1967, nr 24, s. 17.

40 K. Zwoliński, *Pierwsze lata władzy ludowej...*, s. 69.

41 Edmund Dębski przed wojną pracował w fabryce włókienniczej w Zawierciu. W czasie wojny trafił do Żyrardowa i zatrudnił się w żyrardowskiej fabryce. Prywatnie był ojcem Krystyny Tempkiej-Cyrankiewicz, trzeciej żony Józefa Cyrankiewicza.